

Rerum Naturalium Fragmenta

No. 107

<i>Szemere László: A gombák.</i>	3
<i>Szemere Zoltán: A madarak világából, I.</i>	11
<i>Szemere László: Pár szó a pöfeteggombáról.</i>	19

Budapest
1937

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Jaskó Sándor szerkesztése:

Budapest II., Lövőház-u. 22/a

A gombák.

Írta: Szemere László.

Fiatal barátaim, ne nőjetek fel a nélkül, hogy a gombákról is meg ne tudjatok egyet-mást! Már tudniillik azon kevés ismerten kívül is, amit tankönyveink, úgy melleleg, a gombákról is írnak. Hogy mit és miért célszerű tudni róluk, elsorolom az alábbiakban.

Gombáinkat az emberek zöme a természet mostoha gyermekeinek tekinti. Kevesen ismerik őket, kevesen foglalkoznak velük. Vajon miért van az, hogy más növényvel szemben oly kevésre tartják, kicsibe veszik őket? Talán mert igénytelenek, talán mert mérgesek is vannak közöttük? Hja, ez a pont bizony kissé kényes oldaluk, bár ne felejtjük el, hogy számos virágos növény is mérges. Például a gyöngyvirág, a nadragulya, hogy többet ne is említsek.

Hogy észrevétlenül meghúzódnók, szerények, az is sokszor igaz, bár vannak rikító színben pompázó, majd meg csillogó fényű gombák is. Másnak kell a dologban lenni, valami más lehet az oka annak, hogy a gombákat nem méltányolják kellőleg.

Mindjárt meg is mondom, hogy mi ennek az oka. Az előttünk megjelenő, azaz az erdő talajából, avagy a korhatag fából előtörő gomba ugyanis csak termőteste a földben vagy fában terjengető tulajdonképpeni gombanövénynek, az ú. n. micélium-istrángoknak, szálaknak. Ez a rejtett növény valóban igen visszahúzódnó életet él, akárcsak a magától mindent megvonó anya, aki csak annak él, hogy szeretett gyermekei mentől jobban érezzék magokat, mentől díszesebben jelenhessenek meg.

A tenger sok gomba ilyen növénye egymáshoz annyira hasonlít, hogy meg sem igen különböztethetők. Ami mint gomba kibújik, az tulajdonképpen termés, termőtest, amely aztán végtelenül apró spórák milliárdjait fejleszti. A spórákból kedvező körülmények között micélium-szálak ágaznak szét, szóval gomba növény, szerepük tehát a másféle növény magjához hasonlatos.

A köztudatban szereplő gombaalak körülbelül olyan, mint a stoppolófa, azaz van kalapja, tönkje. A kalap alsó rétege – lemeze, avagy csöves része – fejleszti a spórákat. De számtalan más alakú gomba is van, pl. gömbölyű: pöfeteg, elágazó: korállgomba, szalag, csillag stb. alakú is bőven akad. De mindezek az alakzatok kivétel nélkül csakis időszakonként megjelenő termőtestek. Tehát amint a többi növény termése: megérnek, azután hamarosan eltűnnek. Így aztán alig 1-2 hétig láthatók. Az egyes gombák megismerésének, meghatározásának alapjául tehát a csak mülékony termőtest áll rendelkezésünkre.

Mármost a több száz nagyobbféle gomba jórészt mind nyáron és ősszel terem, akkor, amikor bő esők kedvezően hatnak kifejlődésükre. Gomba termés idején a tanulmányozó egyszerre oly sok fajta gombát talál, hogy nincs rá fizikai ideje, hogy mindeikkel kellőképpen foglalkozhasson.

Más növényt egész éven át láthatunk, látjuk növekedését, virágzását, termését, magját. Jobban megjegyezhetjük tehát magunknak, mint a mülékony gombákat. Ezért nehéz a gombákat alaposan megismerni. Hozzájárul a nehézségekhez az is, hogy igen sokféle gomba van.

A gyakorlati gombaismerő csak a nagyobb gombákkal számol, tehát a penészek hatalmas birodalmát számításon kívül hagyja. Így is marad közel 2000 gomba! Igaz, hogy ezeknek a zöme apró, alig 1-2 cm alapátmérőjű, más részük meg taplóállományú, szóval gyakorlati jelentőség nélkül való.



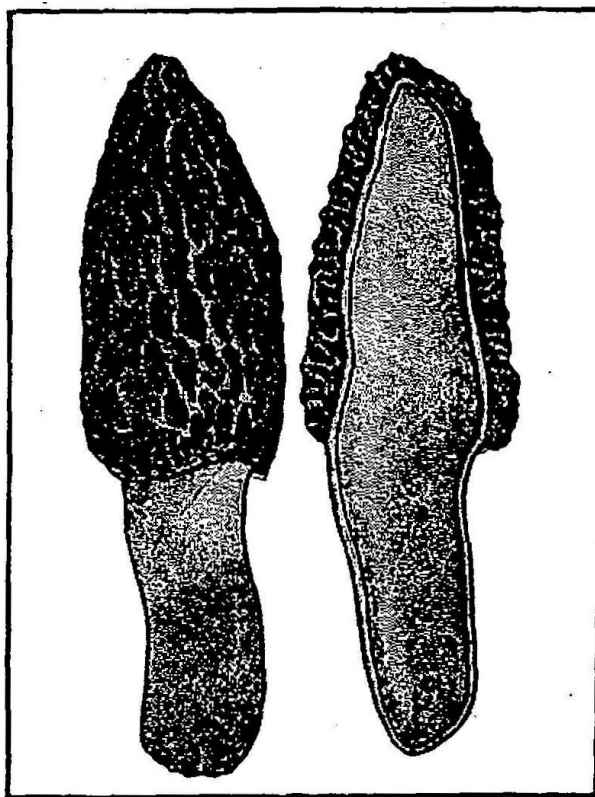
A piros galambgomba. (*Russula lepida* Fr.)

Rózsaszínű, vagy piros, széle világosabb. 10 cm-ig nő. Lemezei fehérek. Tönkje fehér, rózsaszínesen futtatott. Húsa fehér, jóízű, utóbb kissé csípős. Ehető. Gyűjtés közben kóstolgassuk a galambgombákat, s a csípős ízűeket ne szedjük fel!

Olyan nagyobb termetű gomba, ami ehető, illetve nem mérges, körülbelül 500 fajta van. A mérges fajok száma körülbelül 30-ra tehető. Olyan fajta, amely nem mérges, de csípős vagy keserű ízű, ugyancsak bőven akad.

Hogy mégis hogyan tudunk ennyi sok gomba között eligazodni, arról majd megemlékezem máskor, itt – első gombaismerte-

tőmben – csak annyit írok a gombameghatározásról, hogy azt megkerülni, valamely fogással kijátszani nem lehet.



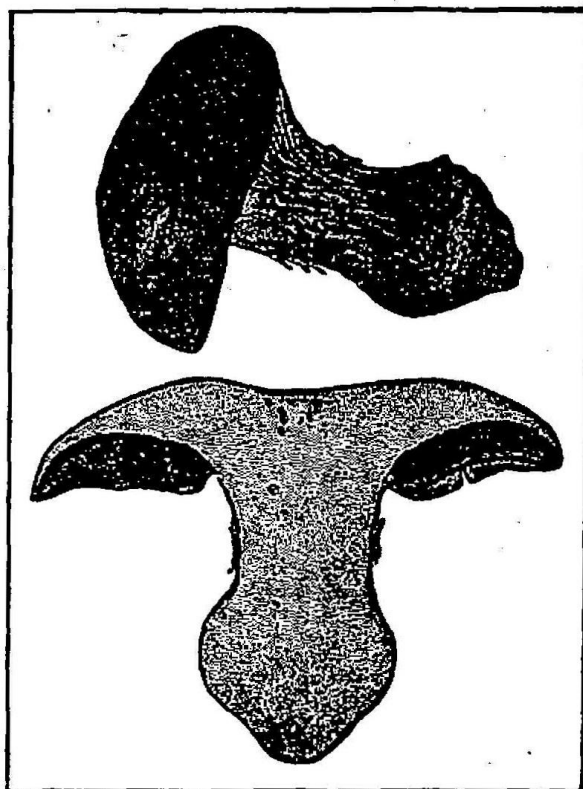
A közönséges kucsmagomba. (*Morchella esculenta*. L.)

8-14 cm magas, redős-üreges gomba. Kucsmája egészen az aljáig össze van nőve a tönkkel. Ha csak a kalap teteje van a tönkhöz nőve, akkor az cseh vagy fattyú kucsmagomba. Csak leforrázva együk a kucsmagombákat! Tavasszal teremnek, Szentgyörgy nap táján.

Szinte látom, hogy rázza egyik-másik fiatal pajtásom erre a fejét, mert bizonyára hallott valamelyes arra vonatkozó tanácsot, hogy hogyan lehet a mérges gombát megkülönböztetni az ártatlantól. Talán hallották azt, hogy az ezüst kanál megszínesedik, ha mérges gombával főzzük együtt.

Erre ez a válaszunk: Az ezüstöt a kénes anyagok színesítik meg, pl. a tojás. A mérges gomba lehet rá hatástalan.

Mások azt mondják, hogy leforrázva, avagy kellő módon elkészítve, minden gomba ártalmatlan. Ez a tanács igen nagy veszélyt rejt magában, mert bár tényleg van olyan gomba, amely leforrázás után méregmentes, a legveszedelmesebb mérges gombánk, a gyilkos galóca, tudományos nevén *Amanita phalloides* Fr., leforrázás után is mérges marad!



A színt-váltó lila pókhálógomba. (*Phlegmacium largum* Buxb.) Sötétlila, barnásszürkére fakuló. 17 em.-ig nő. Lila lemezei fahéjszínűek lesznek. Eleinte fehér fátyol feszül ki a tönk és a kalap között, ez utóbb szétfoszlik s csapzott, rozsdás pókháló alakjában marad belőle egy kevés a tönkön. Leforrázva ehető.

Hallani azt is, hogy a mérges gomba íze nyersen ízelve csípős, a jóféléé nem. Ez sem igaz, a fent említett gomba bizony nem csípős ízű s mégis mérges. A csípős ízűek között vannak mérgesek, de ehetőek is. A gomba ízét a meghatározásnál igen sok

esetben segítségül vesszük, de hogy minden jóízű gomba ehető lenne, az sajnos, nem igaz.

Mások arra esküsznek, hogy a mérges gomba húsa - ha a gombát feltörjük - elkékül, szóval szint vált. Ez sem igaz, csak néha. Ugyanide példa a gyilkos galóca is, amelynek húsa tartósan fehér marad. Viszont számos színt váltó gomba élvezhető.

Az ilyen népies mendemondának se szeri, se száma. Aki hisz ilyenekben, azt csak a jó szerencséje védte eddig, ha gombától soha rosszul nem lett. Amint láttuk, a mérges fajok száma aránylag nem sok, ezért nincs túl sok gombamérgezés.

Aki a mérges, meg az ehető gombákat meg akarja ismerni, annak bizony tanulmányoznia kell őket, hogy pár éven belül 50-100 fajt felismerhessen vagy legalábbis a szakkönyvek után azokat meghatározni tudja. Az emberek természetesnek tartják, hogy tudják, vajon mit esznek. Valamelyes sárga főzetet nem ennének meg, ha nem tudnák róla, hogy az pl. sárgarépából készült.

Így kellene lennünk a gombákkal is, mert az, hogy gomba, igen tág fogalom, a nemtörődömség pedig igen súlyos bűnhődéssel: mérgezéssel járhat! Aki találomra eszi a gombákat, az igen könnyelmű ember, ha pedig hozzátartozóival is eteti, még súlyosabb gondatlanságot követ el. Nem marad más hátra, mint vagy megbízni a piacon árult gombákban – amelyet a piaci tisztviselők ellenőriznek – vagy pedig meg kell ismerkednünk közönségesebb ehető és mérges gombáinkkal.

Gombáink azonban más szempontból is megérdemlik azt, hogy velük foglalkozzunk.

A velük való foglalatosság előbb-utóbb ismeretszerzésre, szakértelemre vezet, amely nemcsak szórakoztató tanulmány – mint pl. a lepkegyűjtés – de anyagi haszonnal is járhat. A gombát is lehet gyűjteni. Az egészben kiszárított gombát jól záródó bádogdobozokba, pl. kitisztított cipőfénymazas skatulyákba raktározzuk, mellé egy papírlapon felírjuk nevét, dátumát s az eredeti színéről, méreteiről szóló „törzslapot”. Erről azonban a gombameghatározás módjáról szóló cikkemben emlékezem meg majd részletesebben.

Hogy gombáink úgy az alakjukat, mint a színüket illetőleg mennyire változatosak lehetnek, mutatóba itt három gombaképet közlök. A színt váltó lila pókhálógomba olyan szép lila színű, mint a sötét ibolya, ámde csak a termőhelyén. Ha letörjük és haza hozzuk, pár órán belül szürkéslilára fakul.

A piros galambgomba piros, mint a világospiros cseresznye, tönkje csak rózsaszínen hamvas. A kucsmagomba zöldesbarna, tönkje fehér.

Ki-ki maga elé varázsolhatja e három gombát, ha vízfestékkel kifesti azokat a képek alatt olvasható színbeli adatok nyomán. Kissé száraz ecsettel fessünk s a lap túlsó oldala alá tegyünk egy újságot, hogy szeretett lapunknak, az „Ifjúság és Élet”-nek rá következő lapja át ne nyirkosodjon. Szébb és jelentősebb gombáinkat majd lassacskán megismeritek így, feltéve, ha az ismertető készségéhez a ti szorgalmatok is hozzájárul!

(Ifjúság és Élet, 1930/31, vol.6, no.13, p.286-289)

A madarak világából, I. A kis kacska és pajtása.

– A madarak aprajának-nagyjának meséli itt el, ahogy ő hallotta tőlük – madárszerető bácsi:
Szemere Zoltán.

Kijelentem, hogy itt nem az a tiszta sárga kis kacska jön elénk, amelyet már mindnyájan láttatok. Nem a szelíd házi kacsának, hanem a vadkacsának a fia szerepel.

A vadkacsának a fia, mikor még egész kicsi, nem hord olyan egyszínű sárga piheruhácskát, mint a házi kacsánk.

Egész háta olyan, mint mikor a lakatos az ő zöld kötényét olajjal leönti, a feje teteje meg sötétbarnás.



A kis kacska megmutatja pajtásának, hogy szokott szürcsölni, vöcsi pedig egy vízen futkározó bogarat fogott.

A vadkacsa-mama, amikor mind a 12 apró jószágát kiköltötte, már másnap levezeti mindnyájukat a pocsolya szélébe, ahol jó magas fűben olyan sekély a víz, hogy még az apróságoknak is csak bokáig ér.

Itt tanítja meg őket szürcsölgetve keresgélni a vízben lévő férgeket, kukacokat és itt mutatja meg nekik azt is, hogy melyik fűvet, növénykét ehetik meg.

Hamarosan megtanulják.

Az egyik kis kacsa, mikor pár nap múlva látta, hogy már egyedül is elég ennivalót talál, mindinkább elbizakodott és bizony nem nagyon figyelt anyukája figyelmeztetéseire, hogy együtt vagy legalábbis a közelben maradjanak. Arra meg nem is gondolt, hogyha estére se találna vissza az anyjához, kinek a szárnya alatt fog aludni?

Amint a kis merész így össze-vissza csatangol, – közbe-közbe a valamivel mélyebb vízbe is elmerészkedve – látja, hogy jön feléje valaki és pedig már úszva a mélyebb vízből.

Első pillanatban azt hitte, hogy az egyik kis testvérkéje, de, amikor közelebb jött, látta, hogy ez valami idegen. Nem is állja meg szó nélkül.

– Te nem vagy kis kacsa, a te csőröd nem olyan hosszúkas és lapos, mint az enyém, a tiéd csak olyan, mint a mamámnak a körme.

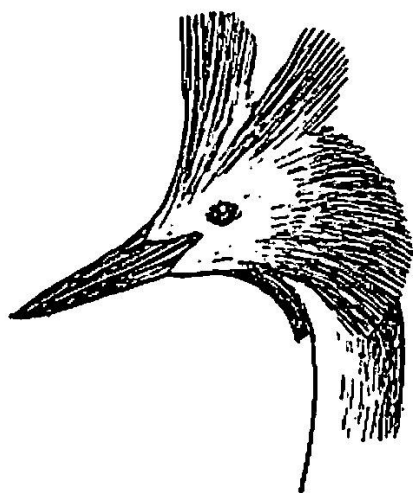
– Hát persze, hogy nem vagyok kacsa. A csőrömet pedig ne gáncsold, hogy olyan kicsi, nekem nem is kell nagyobb.

- De hát, hogy hínak téged?
- Az én papám vöcsök, mégpedig búbos.
- És a papádnak se olyan a csőre, mint az enyém?
- Persze, hogy nem. Az övé szép egyenes, mint a káka friss hajtása, nem lapos.
- De akkor ti nem tudtok szürcsölni?
- Szürcsölni? Hát az micsoda?
- Ez ni. És már meg is mutatja néki.
- Jaj de furcsa. És az mire jó?
- Hát a lapos csőrünkbe veszünk egy csomó iszapot, mi-egyebet és a nyelvünkkel kitapogatjuk, hogy nincs-e közte féreg.
- Ó, én bizony nem turkállok az iszapban. Minek? Találok én magamnak elég ennivalót úgy is.
- Te mit szeretsz legjobban?
- A vízen futkosó bogarakat, ezeket e, aztán a halak és békák ikráját, az az igazi.
- Lehet, hogy az is jó. Hanem mondd csak, mi az, hogy »búbos«, mert az elébb azt mondtad, hogy a te papád búbos vöcsök.

- Hát még azt sem tudod? Az két szép barna tolldísz papámnak a fején, de télen nem hordja. A mamámnak is van, de az övé nem olyan szép. A papámnak a két arcán is van szép sárgásbarna tolldísze.

- Az nagyon furcsa lehet. Az én papám és mamám nem hord ilyesmit. De az én papámnak olyan gyönyörű ragyogó zöld a feje. Hogy fénylik, ha a Nap rásüt! A szárnyában kék tollak vannak, a melle meg veres-barna.

– És a mamádnak nem zöld a feje?



A vöcsi papájának a búbos feje és a kacsapapának a farka felett karikába kunkorodó toll.

– Az övé nem, neki a fényesség nem kell, ő csak egyszerű barna ruhát hord. De a szárnyában azért megvannak ám a kék tollak! Hanem tudod-e, hogy mi az érdekes még az én papámnál?

– Micsoda?

– A farka felett olyan gyönyörűen karikába kunkorodó fekete tollai vannak, hogy olyan senkinek sincsen. Bizony.

- Érdekes lehet. Hanem a te papádnak sincsen olyan szép ragyogó selymes tolla a mellén, mint az enyémnek. Egyszer azt mondta nekünk, hogy ezt tőle irigylik az emberek és a nagypapáját meg is ölték érte, hogy abból a szép selymes prémből maguknak fejmelegítőt csináljanak télire.

– Jaj, bizony azok az emberek olyan gonoszok. Nekünk is mesélt már róluk a papa, hogy vigyázzunk, ha megnövünk.

Mialatt így beszélgettek, a vöcsökgyerek még mélyebb vízben úszkált. De a kis kacsa hívta őt a sekély vízbe.

– Gyere ki oda a fű közé, ott csak bokáig ér a víz, nekem most már elég volt az úszkálásból.

– Nekem ugyan itt jobb. De most már, hogy nem vagyok éhes, hát elmegyek a kedvéért.

Mikor már olyan sekély volt a víz, hogy lábolniok kellett, a kis kacsának feltűnt, a kis vöcsök pajtása olyan furcsán jár, alig tud a lábán állani.

- Jaj vöcsikém, hát te hogyan jársz? Neked biztosan fáznak a lábaid?

– Nem fáznak, de nekem a járás nagyon rossz, én csak úszni szeretek.

- Mutasd csak a lábaidat, hadd lám, gyere ide a partra. Szent Isten, most látom csak, milyen furcsa a te lábad. Neked nincsen rendes ujjad és úszóhártyád, neked lapátkáid vannak.

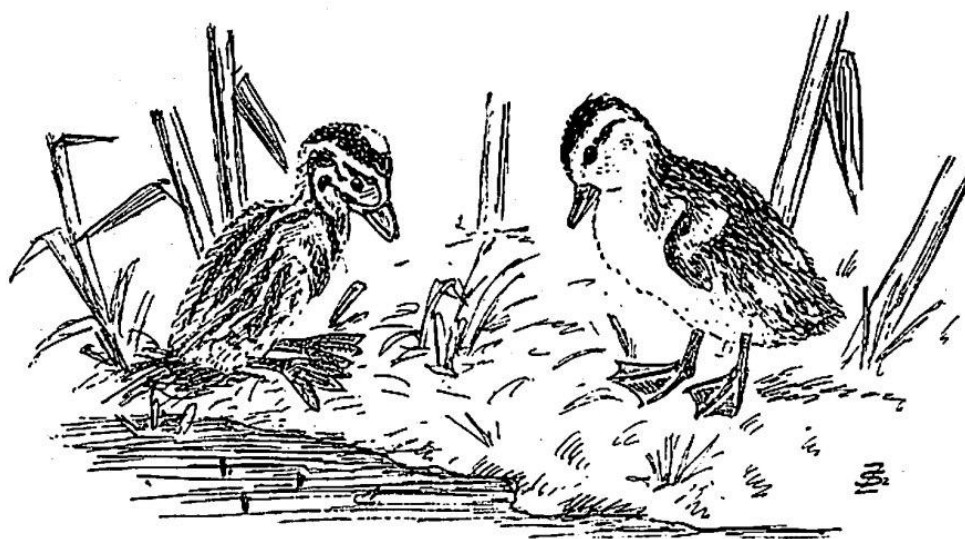
– Hát a te lábad nem ilyen? Mutasd csak, még nem is figyeltem meg. Az ám, a tied egészen más. No de ilyet. Pedig te is tudsz úszni.

– Persze, hogy tudok és járni is. Te meg csak úszni tudsz.

– De azt aztán sokkal jobban, mint te.

– No hadd lám!

– Gyere no!



A kis kacsza csodálkozva nézi vöcsi pajtása lapátkás lábait.

Hát bizony a vöcsi úgy elhagyta az úszásban a kis kacsát, hogy az egészen elmaradt mögötte, akárhogy erőlködött is.

A kis kacsza nagyon kifáradt; szeretett volna a mamája szárnya alá húzódva pihenni. De hol volt most az ő mamája? Elkezdett szegény keservesen sírni:

– Síp, síp, síp, síp, mama, mama, síp, síp.

Vöcsi megsajnálta, elkezdte vigasztalni és megint kijött hozzá a sekélybe, de bizony egy keveset ő is kifáradt, ő is vágyódott a mamája után.

Amint éppen vigasztalgatja kis pajtását, egyszerre csak hirtelen valami nagy sötét madár tűnik fel a fejük felett s egyenesen lecsap rájuk.

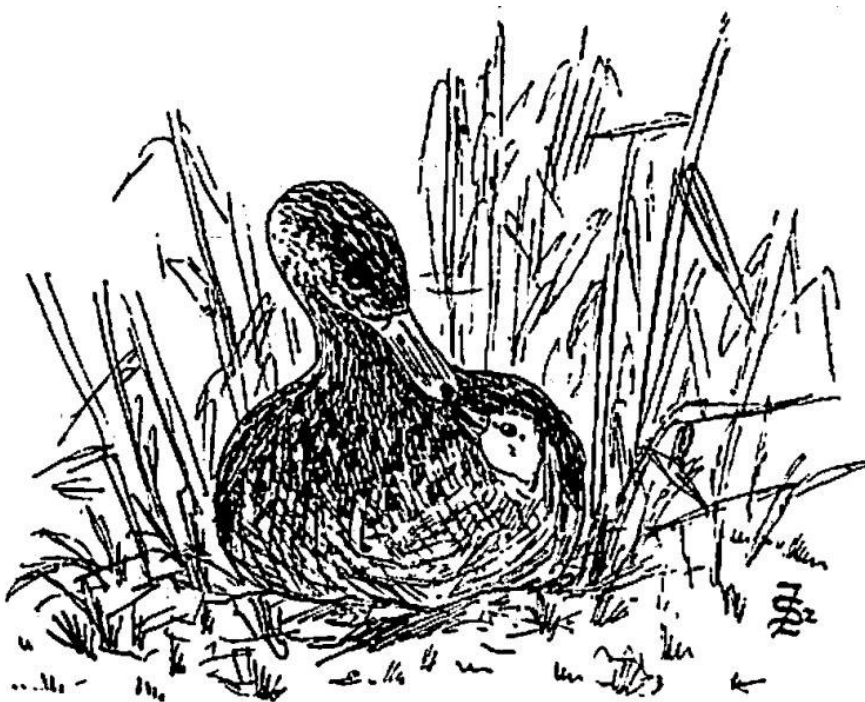
A kis kacsza pisszenni se mert, csak meglapult a fűben és behunyta még a szemét is. Így tanította őt a mamája.

De a szegény kis vöcsi! őt a mamája arra tanította, hogyha valami baj van, csak bukjon rögtön a víz alá és ússzon olyan messzire a víz alatt, amennyire csak tud. Mikor pedig megint lélekzeni kell, csak az orrát dugja ki a vízből s úgy szippantson levegőt.

De itt a kis vízben nem tudott szegény lebukni, és különben is, itt a fű is lépten-nyomon útjában volt. Igyekezett elérni a mélyebb vizet, de neki bizony a járás nagyon rosszul ment. Így aztán ő nem tudott észrevétlenül maradni a rabló előtt. Lecsapott szegénykére a galád rabló, megkapta éles, begyes karmaival – elrepült vele.

Szegény kis kacsza is rettenetesen meg volt ijedve, úgy dobogott a kis szívecskéje, amint ott a fűben lapult. Csak jó sokára mert megmozdulni és akkor aztán igyekezett is visszafelé, amerre gondolta, hogy megtalálja a mamáját és egyre csak sírt: síp, síp, síp.

Már alig állott a lábán, néha-néha meg kellett állania, de akkor meg elkezdett fázni.



Kis kacsácska szepegve kér bocsánatot anyukájától.

– Jaj, jaj, síp, síp, mama, mama.

– Srap, srap, srap, srap, srap.

Istenkém, ez a mama hangja! Mama, mama! Síp, síp, síp!

- Sráp, sráp, sráp, sráp. – Hallja már egész közelről a mamája hívó hangját, csak még nem látja a fű miatt.

Végre! Meglátja mamáját! végképpen kimerülve bujt a szárnya alá és szepegve, pityeregve kért tőle bocsánatot, hogy olyan engedetlen volt és így elkószált.

(Ifjúság és Élet, 1930/31, vol.6, no.1, p.13-16)

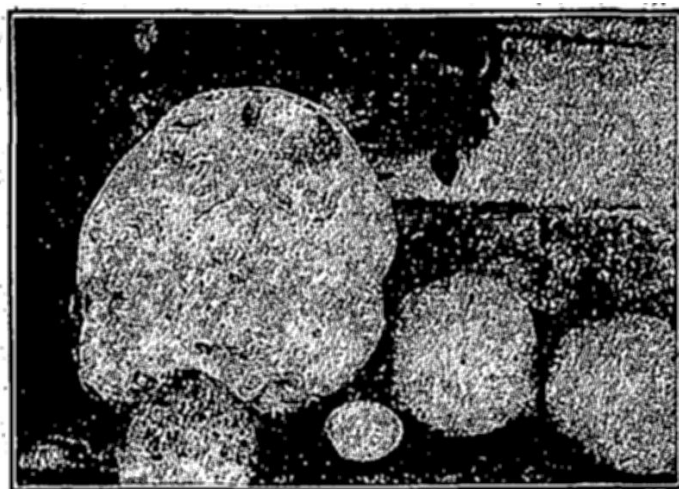
Pár szó a pöfeteggombáról.

Írta: Szemere László.

A közönséges pöfeteggomba (*Globalia bovista* L.) a legtáplálóbb gombák közé tartozik, azonban a nép kevés helyen ismeri e tulajdonságát; a szélteben-hosszában közönséges gombát inkább csak felrúgják, futballt játszanak vele.

Az 1931. év őszén T. I. -tól Bodrogkeresztúrról levelet kaptam, melyben értesít, hogy határukban a többi között három hatalmas pöfeteg termett. A levélhez fénykép is volt csatolva, amelyet itt be is mutatunk. Azaz, hogy a tanulságos levél egy részét is, mely hát cikornyás írással íródott imígyen:

"Igen tisztelt Szemere úr! Az utóbbi levelében kérdezni tetszett, hogy Bodrogkeresztúrtban eszik-e a pöfeteg gombát? Ezen a vidéken nem eszik, talán én ettem először pöfeteg gombát. Diplomata végzett embereknek nem bírom bebeszélni, hogy a pöfeteggomba ehető. Aszt szokták, mondani, nocsak edd meg te aszt a bolondgombát!



Pöfeteggomba.

Tessék fogadni a fényképet, igaz nem a legszebb, mert a nagyobb gombát a csiga megrágta, azért olyan karikás. Egy tojást is illesztettünk mellé, hogy milyen kicsi egy tojás és milyen nagy a gomba."

Hát bizony azt okosan tették. Amint a képből kitetszik, a nagyobb gomba valamely másfajta gombával (talán egy őzláb-gomba?) van megtámasztva.

Megemlítendő még, hogy a pöfeteg csak addig ehető, míg belseje fehér, s sajt-szerűen szeletelhető. Később az egész belső rész sárgásbarna porrá porlik szét.

(Ifjúság és Élet, 1931/32, vol.7, no.11, p.189)